

NEZAPAŽENI PREPISI STARIH REČNIKA REČNIK UZ LESTVICU I REČNIK SIMBOLA IZ PSALTIRA

Ágnes Kacziba

(Kacziba Ágnes, József Attila Tudományegyetem, Szláv Filológiai Tanszék
H-6722 Szeged, Egyetem u. 2.)

Najraniji oblici leksikografskog rada kod pravoslavnih Slovena su kraći rečnici – popisi stranih reči ili tumačenja nekih reči iz književnih dela – koji su se tokom vekova prepisivali i popunjavali. Već u XVII i XVIII veku oni su često imali oblik solidnog rečnika. Problematici najstarijih slovenskih rečnika posebnu pažnju posvetila je Ljudmila Stepanovna Kovtun (Ковтун 1959, 1963, 1975, 1977) koja je napisala četiri monografije o rečnicima XIII–XVII veka. U tim radovima ona posmatra veliki broj poznatih prepisa, pretežno ruskih, klasifikuje ih i detaljno analizira njihov međusobni odnos. Istovremeno, ona i objavljuje te prepise. Proučavanju starih rečnika poseban prilog dao je Đorđe Trifunović (1982) koji je objavio tri srpska prepisa rečnika uz Lestvicu.

U ovom radu bavićemo se nekim još neobjavljenim srpskim prepisima starih rečnika. Reč je o rečniku uz Lestvicu i rečniku simbola iz Psaltira.

I. Rečnik uz Lestvicu (II redakcija): ТЛЗКОВАНІЕ НЕОВАОБ(Ь) ПОЗНАВАЕМЫМ[Ь] ВЪ ПИСАНЫХЪ РЪЧЕМЪ

Đorđe Trifunović (1982, 80–81) je u svom članku naveo sedam srpskih prepisa rečnika uz Lestvicu koji predstavljaju prvu redakciju ovog dela, po klasifikaciji Lj.S. Kovtun (Ковтун 1963, 226–237, i 421–431). O drugoj redakciji Đ. Trifunović (1982, 82) kaže da "[...] među srpskim prepisima vrlo retko srećemo rečnike vezane za drugu redakciju. U jednom, pak, srpskom rukopisu [reč je o rukopisu Arhiva SANU, br. 28], nezavisno od Lestvice, nalazimo rečnik koji u osnovi sadrži fond iz prve redakcije, ali ima i izvesne osobenosti vezane za drugu redakciju". Đ. Trifunović ne na-

vodi ni jedan srpski prepis tog rečnika koji bi u celini predstavljao drugu redakciju.

Kao dokaz da je kod Srba bila poznata i prepisivana ne samo prva no i druga redakcija teksta, služe za sada tri nedovoljno zapažena srpska prepisa. Oni se nalaze u sledećim rukopisima:

1. U rukopisu IX H 23 (Š 26) Narodnog muzeja u Pragu (Vašica-Vajs 1957, 369, br. 156) iz treće četvrtine XVII veka (Grozdanović-Pajić 1968, 451). Prepisivač ovog rukopisnog zbornika raznih sastava je Hristofor Račanin (Boškov 1988, 383–384). Tekst rečnika nalazimo na listovima 171a–173a. Lj.S. Kovtun (1963, 186. i 421), koja iz ovog zbornika objavljuje rečnik simbola iz Psaltira, spominje samo da taj sastav dolazi posle rečnika uz Lestvicu, ali ga izostavlja, ne navodi ga među prepisima.

2. U rukopisu Oct. Illyr. Serb. 1 koji se nalazi u Sečenjijevoj biblioteci u Budimpešti (Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár) (Nyomárkay – H. Tóth 1990, 18, br. 11). Prema vodenim znacima rukopis se datira u treću četvrtinu XVII veka¹; po drugim podacima (pashalne tabele) pisan je verovatno oko 1679. godine. Rukopis je ispisao Hristofor Račanin.² Tekst rečnika uz Lestvicu dolazi na listovima 79b–80a.

3. U Zborniku mitropolita Mihaila (Beograd, Patrijaršijska biblioteka br. 343, dalje Patr. 343), na listovima 272b–273b. O ovom rukopisu u prošlom veku pisao je P. Srećković (1872, 1–22) koji je dao detaljan pregled sadržine i objavio neke sastave iz njega. U novije vreme M. Boškov (1980a, 25–69; 1980b, 183–231; 1981, 571–601) se bavila hronografskim tekstom koji se nalazi u tom zborniku. Po saopštenju M. Grozdanović-Pajić – na čemu joj se srdačno zahvaljujem – rukopis se datira u prvu deceniju XVIII veka.

U sva tri srpska prepisa rečnik uz Lestvicu dolazi posebno, bez teksta Lestvice, ali zajedno sa rečnikom simbola iz Psaltira. Dva rečnika su se verovatno prepisivala zajedno. O tome svedoči i činjenica da rečnik simbola iz Psaltira, koji dolazi posle rečnika uz Lestvicu, u sva tri rukopisa ima naslov ΔΡΥΓΟΕ ΤΑΖΚΩΒΑΝΙΕ Ο ΝΕΡΑΖΥΜΤΒΑΟΥΣΙΧ[Ъ] СЛОВЕСЕХ[Ъ], a na

¹ Za identifikaciju vodenih znakova zahvaljujem se dr Ljupki Vasiljev (Narodna biblioteka Srbije u Beogradu, Arheografsko odeljenje).

² Autor ovih redova sprema detaljan opis budimpeštanskog rukopisa.

kraju rečnika simbola iz Psaltira u Patr. 343 nalazimo: **СИД ДОУ(Ь)ДЕ
ОБРЕТОУ[Ь] И ТАКО И УПИСАУ[Ь]**÷

Rečnik je u sva tri rukopisa pisan srpskom redakcijom, ali na nekim mestima uočava se njegovo rusko poreklo. U tekstu nalazimo i primere ruske vokalizacije poluglasa: odrednica 15. **СТРЕМЬ** (u sva tri rukopisa) < od **СТРЬМЬ**; od. 46. **ВОУМА** (u sva tri rukopisa) < od **БЪУМА**, в pogrešno umesto **Б**.

Sva tri prepisa predstavljaju **drugu redakciju** rečnika! Unutar druge redakcije Lj.S. Kovtun razlikuje dve grupe. Tekstovi koje smo naveli, pripadaju **prvoj grupi**, ali sa nekim razlikama nedovoljnim da ih smatramo za posebnu grupu. Mi ćemo navesti te razlike između tekstova kod Lj.S. Kovtun (Ковтун 1963, 226–237. i 421–431) i naših tekstova koje su karakteristične za sva tri prepisa. Uočili smo razlike sledećeg karaktera: a) izvesne razlike se javljaju u drukčijoj podeli odrednica, b) neke razlike proizlaze od pisarskih grešaka, c) postoje i neke druge, neuslovljene razlike.

a) U rukopisima Hristofora Račanina, dakle u IX H 23 i u Oct. Illyr. Serb. 1, nomenklaturna reč redovno počinje crvenim slovom, posle nje dolazi zarez, a objašnjenje se završava tačkom. U rukopisu Patr. 343 ovakve doslednosti nema; početno slovo se samo u jednom primeru piše crvenim mastilom (od. 40), nomenklaturne reči i objašnjenja se ne dele dosledno jedna od drugog. U tri slučaja se (od. 2, 3, 36) nomenklaturna reč, a u jednom (od. 49) i objašnjenje piše crvenim mastilom. Za ovaj rukopis je karakteristično da posle više odrednica pisanih crnim mastilom dolaze takve koje su pisane crvenim mastilom. Zbog toga se ne može tačno odrediti koju reč je prepisivač odredio za nomenklaturnu, a koju za objašnjenje. Ovakva nedosledna upotreba crvenog mastila, tačaka i zareza stvara utisak da prepisivač često nije ni razumeo to što je prepisivao. Na osnovu teksta u Patr. 343 ne možemo reći ništa sigurno o deljenju odrednica. Možemo, dakle, uzeti u obzir samo podatke koje pružaju rukopisi IX H 23 i Oct. Illyr. Serb. 1.

U deljenju odrednica kod Lj.S. Kovtun i u rukopisima koje smo mi naveli nalazimo sledeće razlike:

Odrednice 2. i 3. kod Kovtun:

od. 2. **ВАСНЬ·МНЮ ПР(И)СНО**

od. 3. КАУСТВО·ЕСТ(Ь)СТВО КАКОВОМУ ЕСТ(Ь) razdeljene su u spomenutim rukopisima na sledeći način:

od. 2. ВАС'НЬ, МНЮ·

od. 3/I ПР(И)СНО, КАУСТВО· 3/II ЕС(ТЬ)СТВО, КАКОВОМУ ЕСТ(Ь)·
Odrednica 15. u našim rukopisima glasi:

od. 15/I СТРЕМЬ, ПРАВО· 15/II СВРЪШЕНЪ, ПО ИСТИНЪ· Ova odrednica kod Kovtun predstavlja jednu celinu (dakle, sve tri reči objašnjavaju značenje reči СТРЕМЬ), a u našim rukopisima odrednica je razdeljena tačkom kao da su СТРЕМЬ i СВРЪШЕНЪ nomenklaturne reči a ПРАВО i ПО ИСТИНЪ objašnjenja. Zanimljivo je da je crvenim mastilom pisano samo prvo с, i to u oba rukopisa.

U odrednici 22. nalazimo sličan slučaj: što je kod Kovtun u jednoj odrednici, to je u oba naša rukopisa razdeljeno tačkom i crvenim slovima na dve odrednice – kao da ih je pisar delio ne po smislu već po broju reči:

od. 22/I ШТРОД[Ь], ПОРОД[Ь]· 22/II СТМЕ, ИСУЕДИЕ·

Odrednice 33. i 34. su u IX H 23 i u Patr. 343 (u Oct. Illyr. Serb. 1 nema ih) na isti način, dakle propuštanjem reči ПРОНЬФ(Ь)СТВО sažete u jednu:

od. 33. i 34. ДОБЛЕСТЬ, КРѢПОСТЬ, МУЖСТВО, ЛОУКАВ'СТВО. Na ovakav način je sasvim narušen smisao odrednica jer se ЛОУКАВ'СТВО nikako ne može uzimati kao sinonim za prethodne reči.

b) Vrlo su zanimljive neke razlike između naših tekstova i onih koje je objavila Lj. S. Kovtun. One takođe nisu strukturalnog značenja, ali su vredne pažnje jer se javljaju u sva tri prepisa i mogu se objasniti kao greške u prepisivanju.

od. 39. Ген'зе, диши се·уместо лиши се.

od. 40. БОВАНІЕ, ДОЗЪНОВЕНІЕ · umesto ПЗВАНІЕ ili ПОВАНІЕ. U ovom je slučaju prepisivač jednog od predložaka verovatno pogrešno čitao slovo п kao kvadratno в (П). Ovakav oblik slova в kod Rusa se upotrebljavao od XV veka, a kod Srba još i ranije.

od. 46. БОХМА, ВЗСМА· umesto БОХМА < od БЪХЗМА.

Ako pogledamo te greške: а umesto л, (verovatno) в umesto п, в

umesto **в**, čini nam se da je do njih došlo ili zbog nemarnog rada prepisivača, ili zbog toga što je on slabo video, a možda i nije razumeo ove reči te nije ni mogao da ih koriguje. Jedno je, ipak, sigurno: te greške nisu dopustili prepisivači naših rukopisa (ako ne uzmemo u obzir teoretsku mogućnost da je Patr. 343 nastao prepisivanjem ili sa IX H 23 ili sa Oct. Illyr. Serb.

1) nego prepisivač jednog od predložaka sa kojeg je ili napravljena jedna kopija i sa te kopije su prepisani naši tekstovi (što je manje verovatno), ili je napravljeno više kopija koje su se kasnije širile prepisivanjem.

c) Druge razlike:

U naslovu u ruskim prepisima nalazimo **не удоволише се**, a kod naših prepisivača **не удовлише се**.

Odrednica 4: U svim rukopisima koje Kovtun spominje, u sastavu odrednice nalazi se još i atribut **колика: мѣра есть колика**.

U odrednicama 7. i 8. umetnut je veznik **и**:

od. 7. **Тризна, страд[а]л[ь]ство, и подвигъ**.

od. 8. **Скүтаніе, спретаніе, и сзхраненіе**.

Odrednica 17. i 35. nema ni u jednom od naših prepisa.

Odrednica 30. u spomenutim rukopisima glasi **Сзгрестивше се, смѣсивше се**, a u prepisima koje donosi Kovtun (Kovtun 1963, 426) redovno nalazimo **стѣснившись**, a samo u jednom rukopisu, u P 3 (GBL Rum. 456 iz XVII veka), postoji oblik sa **м**.

Od odrednice 60/a **Бальство, прѣзд[ь]нохожденіе** u ruskim prepisima stoji samo nomenklatura reč, bez objašnjenja.

Ako međusobno uporedimo tri spomenuta rukopisa, možemo utvrditi da su Oct. Illyr. Serb. 1 i IX H 23 vrlo slični, a Patr. 343 umnogome odstupa od njih (naravno, ne uzimamo u obzir razlike u pravopisu). Razlike između dvaju rukopisa Hristofora Račanina mogu se svesti na verovatno slučajno propuštanje nekih odrednica (od. 32–33. i 41) u Oct. Illyr. Serb. 1. (Ove odrednice imamo u Patr. 343.) Mi smo mišljenja da je Hristofor Račanin, prepisujući tekst rečnika uz Lestvicu, za oba rukopisa upotrebljavao isti predložak, ili je tekst u Oct. Illyr. Serb. 1 prepisao sa teksta u IX H 23. (U IX H 23 u od. 37. nalazimo **выкофевіе** umesto **высокофевіе**, što smatramo za prepisivačku grešku mada treba napomenuti da u jednom

prepisu koji Kovtun (1963, 427) navodi nalazimo sličnu grešku: **взкокофене**.

Tekst u Patr. 343, mada predstavlja istu redakciju, umnogome odstupa od tekstova u rukopisima Hristofora Račanina, ali i od svih tekstova koje Kovtun donosi. Za ta odstupanja, dakle, nemamo paralele ni u ruskim ni u srpskim rukopisima. Neke od tih razlika eventualno bi se mogle objasniti greškama našeg prepisivača ili prepisivača nekog od predložaka. One verovatno neće imati značaja za tekstološku istoriju rečnika, ali ipak ćemo ih navesti:

U naslovu umesto **пѣлжити** nalazimo **пѣдложити**; u od. 9. umesto **по смотрѣнiю** stoji **пос мотрѣнiю**; u od. 12. umesto **ради** napisano je **радии**; u od. 19. umesto **ѡпакы** nalazimo **ѡтпакы**; u od. 56. umesto **бесловеснѣ** stoji **бесловѣс(ь)нiе**.

Razlike koje mogu imati značaja za tekstologiju su sledeće:

U naslovu: [...] **рѣчи** [...] **и хже нѣ ѹдовлише се пѣдложити на словѣнскихъ**] – u svim drugim, ruskim i srpskim prepisima piše **на руским**.

od. 1. Umesto ove odrednice nalazimo uvodni izraz **Првое гл[агол]нѣть** i odmah dolazi sledeća.

od. 2–3. Posle **присно** dato je objašnjenje **васѣгда**, a nema nomenklaturne reči **каѹство**.

od. 6. **своин(ь)ство кто имат(ь) то осоено**, umesto **что** ili **кто** u drugim prepisima.

od. 11. **даровано** umesto **даром[ь]**.

od. 15. Nema objašnjenja **по истинѣ**.

od. 37. Uneta je reč **похвалѣнiе** koje ni u jednom prepisu nema: **киѹнiе високо рѣчи** или **похвалѣнiе слави ради**.

od. 57. U nomenklaturnom izrazu stoji **плѣжнѹ низѹ** umesto **низѹ плѣжно** što nalazimo u svim drugim rukopisima.

od. 59. Obrnut je red reči: **иже ѹс(ть)** umesto **ѹс(ть) иже**.

Mislimo da i ovaj prepis ima u svojoj osnovi tekst iz prve grupe druge redakcije. Do navedenih razlika je došlo kad je prepisivač jednog od

predložaka, ili naš prepisivač, prepisivao tekst. Znači, prepis u Patr. 343 (kao ni u IX H 23 i Oct. Illyr. Serb. 1) ne predstavlja posebnu, treću grupu druge redakcije rečnika, nego je on samo nešto izmenjena varijanta teksta iz prve grupe druge redakcije.

II. Rečnik simbola iz Psaltira: ДРУГОЕ ТЛЗКОВАНІЕ О НЕРАДЗУМЪ- ВАЮЩИХ[Ъ] СЛОВЕСЕХ[Ъ]

Ovo delo predstavlja omanji rečnik od 37 osnovnih i nekoliko dodatnih odrednica. Nomenklaturne reči, među kojima ima i nekoliko vlastitih imena, većinom potiču iz Psaltira i imaju simbolično značenje. Lj.S. Kovtun je detaljno proučavala i ovaj rečnik. Za skoro svaku glosu dokazala je na kojem se mestu ona nalazi u Psaltiru. Kovtun je utvrdila odnos ovog rečnika i glosa u njemu prema drugim starim rečnicima (РѢВЬ ЖИДОВСКАГО ЯЗЫКА, А СЕ ИМЕНА [...] М(Ѣ)С(А)ЦЕ(МЗ) ЖИДОВСКИМ(З), СЕ ЖЕ ПРИТОУНѢ РЕЧЕСЯ. Uporedila je, tako, sve raspoložive prepise iz XVI i XVII veka i izdala je tekst rečnika. Njoj je bilo dostupno 10 prepisa, od kojih je 9 ruskih i jedan srpski. Taj srpski prepis se nalazi u već spomenutom praškom zborniku IX H 23, na listovima 173a-174a, i ima red kasnije dopisanih odrednica kojih nema u drugim prepisima (Ковтун 1963, 187-188. i 434).

U dva rukopisa, iz kojih objavljujemo i rečnik uz Lestvicu, odmah posle njega nalaze se i prepisi rečnika simbola iz Psaltira: u budimpeštanskom Oct. Illyr. Serb. 1 na listovima 80a-80b i u rukopisu Patr. 343 na listovima 273b-274a. Kao što je već spomenuto, rečnik simbola iz Psaltira u sva tri rukopisa dolazi posle rečnika uz Lestvicu i zbog toga je uz reč ТЛЗКОВАНІЕ dodat atribut ДРУГОЕ. Naslov u svim ruskim prepisima glasi ТЛЗКЗ ѿ НЕРАДЗУМНЫХ[Ъ] СЛОВЕСЕХ[Ъ], a u srpskim prepisima razlike u naslovu nalazimo čak na tri mesta: ДРУГОЕ ТЛЗКОВАНІЕ О НЕРАДЗУМЪ-ВАЮЩИХ[Ъ] СЛОВЕСЕХ[Ъ].

Tekst u Oct. Illyr. Serb. 1 i u Patr. 343 predstavlja istu redakciju kao u IX H 23, samo što u njima nema tih "rimskih reči" koje su i u IX H 23 dopisane kasnije. Dakle, ove "rimskie reči" nikako se ne mogu smatrati sastavnim delom srpskih prepisa. Tekst u IX H 23 završava se znakom }

umesto *исправленіе* piše *исправленіа*. U od. 35. verovatno se ogleda trag ruskog predloška sa takozvanim akanjem u širem smislu [-jъ-] umesto [-ja-]: *иъ от(ь)ца иъици* umesto *въици* od *аъици*.

Srpskim prepisima rečnika simbola iz Psaltira dodali smo i jedan za sada neobjavljen ruski prepis. On se nalazi u Narodnom muzeju u Pragu, u rukopisu pod signaturom IX C 17. Po opisu J. Vašica – J. Vajs (1957, 70–72, br. 20) rukopis je iz XVII–XVIII veka. Tekst rečnika simbola iz Psaltira u njemu se nalazi posebno, bez rečnika uz Lestvicu. Tekst nije potpun; prekida se kod odrednice 37, dakle, nema onih koje dolaze isključivo u srpskim prepisima (37a–ž), ali on ima odrednice 8. i 28, koje imaju svi ruski prepisi. Ovaj prepis je vredan pažnje jer ima prvi deo od odrednice 20. *Х(ристо)сз*, koje nema ni u jednom ruskom prepisu, ali dolazi u sva tri srpska prepisa sa objašnjenjem *ПОМАЗАНИК(Ь)/ ПОМАЗАΩНИКЪ*. Ako pregledamo stare rečnike, videćemo da ova odrednica dolazi u nizu drugih rečnika koji imaju zajedničke odrednice i s rečnikom simbola iz Psaltira. Nalazimo ga u *Azbukovniku* s kraja XVI veka (Ковтун 1975, 309): od. 704: *Христось ·т· помазаныи*; u *Толкование именам по алфавиту* Maksima Greka, u rukopisu iz kraja XVI–XVII veka (Ковтун 1975, 330. i 348), I redakcija, od. 241. i 245, II redakcija, od. 255: *Христос(ь) ·т· помазанз* i u *Azbukovniku Книга глаголемая алфавитъ*, u rukopisu iz XVII veka (Ковтун 1959, 273), od. 2146: *Х(ристо)сз, помазанникз*. Na osnovu podataka koje pružaju ruski azbukovnici, neizdati ruski prepis u rukopisu IX C 17 i tri srpska prepisa, možemo pretpostaviti da je spomenuta odrednica bila deo ne samo srpskih prepisa, već je verovatno dolazila i u jednom broju ruskih prepisa od kojih vode svoje poreklo srpski prepisi.

Uporedo štampane varijante teksta rečnika uz Lestvicu donosimo po IX H 23 i Patr. 343, a u napomeni dajemo podatke po Oct. Illyr. Serb. 1.

Rečnik simbola iz Psaltira donosimo prema Oct. Illyr. Serb. 1 i Patr. 343, a u napomeni dajemo podatke prema već objavljenom tekstu Lj.S. Kovtun u IX H 23. U dodatku objavljujemo ruski prepis po IX C 17.

Tekstove objavljujemo na isti način koji primenjuje Đorđe Trifunović

(1982, 82–85) štampajući tri srpska prepisa rečnika uz Lestvicu: nadredne znake izostavljamo, slova iznad reda spuštamo u red, skraćenice sa titlom razrešujemo pomoću polukružne zagrade, a bez title uglastom zagradom. Kinovarna slova (ne samo inicijalna) donosimo kao verzalna. Redni brojevi odrednica prate numeraciju Lj.S. Kovtun (Ковтун 1963, 421–435) i Đorđa Trifunovića. Primere iz teksta rečnika, ako to posebno ne označavamo, navodimo prema IX H 23 i prema Oct. Illyr. Serb. 1, a ruski tekst navodimo prema izdanju Lj.S. Kovtun.

LITERATURA

- Boškov, M. 1980a, b, 1981, Spis o padu Carigrada 1453. godine i srpski hronografi. *Književna istorija* XIII/49, 25–69; XIII/50, 183–231; XIII/51, 571–601, Beograd.
- Boškov, M. 1988, Hronografi i pisarska tradicija Račana. *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, knj. 36, sv. 3, 367–394, Novi Sad.
- Grozdanović-Pajić, M. 1968, Novo datiranje srpskih ćirilskih rukopisa Šafarikove zbirke u Pragu. *Bibliotekar* XX, 449–460, Beograd.
- Nyomárkay, István – H. Tóth, Imre 1990, *Magyarországi szláv kéziratok (Slawische Handschriften in Ungarn)* I. Budapest.
- Srećković, P. 1892, Zbornik mitropolita Mihaila. *Spomenik Srpske kraljevske akademije* XV, 1–40, Beograd.
- Vašica, J. – Vajs, J. 1957, *Soupis staroslovanských rukopisů Národního muzea v Praze*. Praha.
- Trifunović, Đ. 1982, Rečnik uz srpske prepise Lestvice. *Južnoslovenski filolog*, 79–87, Beograd.
- Ковтун, Л.С. 1959, *Азбуковники XVI–XVII вв. (старшая разновидность)*. Ленинград.
- Ковтун, Л.С. 1963, *Русская лексикография эпохи средневековья*. Москва–Ленинград.
- Ковтун, Л.С. 1975, *Лексикография Московской Руси XVI – начала XVII вв.* Ленинград.
- Ковтун, Л.С. 1977, *Древние словари как источники русской исторической лексикологии*. Ленинград.

ТЕКСТОВИ

I: Rečnik uz Lestvicu

Prag, Narodni muzej, Šafarikova
zbirka, rukopis br. IX H 23 (Š 26)

Beograd, Patriaršijska biblioteka,
rukopis br. 343

ТЛЗКОВАНІЕ НЕΟΥДОБ(Ь)
ПОЗНАВАЕМЫШ[Ь].
ВЗ ПИСАНЫХЪ РЪУЕМ[Ь].
Понѣж[е] положени
соут[ь] рѣуи въ книгах[ь]
шт[ь] науелных[ь]
прѣводникъ-ово
словенскы, и ино
срзе(ь)скы-и дрѹгда
блзгар(ь)скы-и
гр(е)узскыи- ихже
не ѹдовлише се
прѣложити на рѹскыи-

1. Коудъ произволеніе-
2. Вас'нь, мноу- (3)Пр(и)с(ь)но
3. кауство-(4)Ѹс(ть)ство,
каковомѹ есть-
4. Колиуство, мѣра ест[ь].
5. Свѣніе, кроуѣ-
6. Своиство, кто имат[ь]
ѹто особно-
7. Трѣзна, страд[а]л[ь]ство,
и подвигъ-
/а. Трѣтеза, подвижаніе-
/б. — —
/в. — —
8. Скѹтаніе, спрѣтаніе,
и сзхраніеніе-
9. По строю,
по сзмотренію-

ТЛКОВАНИЕ НЕѸДОБЬ
ПОЗНАВАЕМИШ[Ь] РЪУЕМЬ
ВА ПИСАНИ(!)
ПОНѢЖЕ ПОЛОЖЕНИ
СѸТЬ РѢУИ ВА КНИГАХ[Ь]
ШТ[Ь] НАѸЛНИХ[Ь](!)
ПРОВОД[Ь]НИК (!) ОВО
СЛОВЕН(Ь)СКИ ИНО
СР(Ь)БЬСКИ ДРѹГДА
БЛГАР(Ь)СКИ- И
ГРЪУДСКИ- ИХЖЕ
НЕ ѸДОВЛИШЕ СЕ
ПРѢДЛОЖИТИ НА СЛОВѢНСКИХ(!):-
Првое гл[агол]Ѹет[ь].

1. — —
2. ВАСНЬ МНЮ(3)ПРИСНО
ВАСЕГДА
3. — (4)Ѹс(ть)ство
каковомѹ Ѹсть-
4. КОЛИУСТВО МѢРА ѸЕСТ[ь]:-
5. СВѢНЕНЕ КРОУѢ
6. СВОИИ(Ь)СТВО КТО ИМАТ[ь]
ТО ОСОБНО
7. ТРѢЗНА-СТРАД[А]ЛЬСТВО
И ПОДВИГЪ
/а. ТРѢТЕЗА ПОДВИЖАНИЕ
/б. — —
/в. — —
8. СКѹТАНИЕ СПРѢТАНИЕ
И СДХРАНИЕНІЕ:
9. ПО СТРОЮ
ПОС МОТРЕНІЮ (!)

10. ОБАВЛЕНІЕ, НАВЛЕНІЕ·
/а. — —	10. ОБАВЛЕНІЕ НАВЛЕНІЕ
/а. — —
11. ДШЪТЬ, ТОУНІЕ,
РЕКШЕ ДАРОМ[Ь]·	11. ДШЪТ[Ь] ТУНІЕ
РЕКШЕ ДАРОВАНО
12. ЦѢЩА, РАДИ·	12. ЦѢЩА· РАДИИ
13. ОУЗРОКЪ, ВИНА·	13. УЗРОК(Ь) ВИНА
14. ХУДОЖСТВО, ХИТРОСТЬ·	14. ХУДОЖАСТВО ХИТРОСТЬ
15. СТРЕМЪ, ПРАВО·
СЗВРЪШЕНЪ, ПОИСТИНЪ·	15. СТРЕМЪ ПРАВО
САВРЪШЕННЪ —
16. НЕПШЮ, МНЮ	16. НЕПШЮ МНЮ
17. — —	17. — —
18. ТАИМИУЩЕ, КОПИЛИУЩЕ,
ИЖЕ НЕ УТ[Ь] ЗАКОНІЕ ЖЕНЫ
ОТРОУЕ·	18. ТАИМИУЩЕ· КОПИЛИУЩЕ
ИЖЕ НЕ УТ[Ь] ЗАКОНІЕ ЖЕНИ
ОТРОУЕ
19. ОТВРЪНЬ, УПАКИ·	19. УТВРЪНЬ УПАКИ·
20. БѢГУН[Ь], ХОДЦ[Ь]·	20. БѢГУН[Ь] ХОДАЦ
21. СМРЪУ, ПІАВИЦА·
ОБЛАКЪ ДЖДЕВ[Ь]НЬ
ИЖЕ ВОДУ УТ[Ь] МОРА
ВЗНИМАЕТ[Ь] НАКО ВЪ ГЪБУ,
И ПАКИ ПРОЛИВАЕТЪ НА
ЗЕМЛЮ·	21. СМРЪУ· ПІАВИЦА
ОБЛАК[Ь] ДЖДЕВ[Ь]НЬ
ИЖЕ ВОДУ УТ[Ь] МОРА
ВАЗНИМАЕТЪ НАКО ВА ГЪБУ·
И ПАКИ ПРОЛИВАЕТЪ· НА
ЗЕМЛЮ
22. УТРОД[Ь], ПОРОД[Ь]·
СѢМЕ, ИСУЕДИЕ·	22. УТРОД[Ь] ПОРОД[Ь]
СЕМЕ ИСУЕДИЕ
23. УПОСТАСЬ, СЗСТАВЪ·	23. УПОСТАСЬ· САСТАВЪ
24. ОМОУСИА, ЕДИНОУЩЕСТВО·	24. ОМОУСИА ЕДИНО УЩЕСТВО
25. ПОУЕСЬ, ВЕЩЬ·	25. ПОУЕС(Ь) ВЕЩЬ
26. ТЕЪЪ, ЕДИНО·	26. ТЕЪЪ ЕДИНО
27. КРОМЪСТВО, СВѢНСТВО·	27. КРОМ(Ь)СТВО СВѢН(Ь)СТВО
28. НАУДАХЪ, НАДѢАХ СЕ·	28. НАУДАХ[Ь] НАДѢАХ СЕ
29. ЖОУПЕЛЬ, СЕРА·	29. ЖУПЕЛЬ СЕРА
30. СЗГРЕСТИВШЕ СЕ,
СМѢСИВШЕ СЕ·	30. САГР(Ѣ)СТИВШЕ СЕ
СМѢСИВШЕ СЕ
31. ПРѢЛАГАТАИ, СЗХОДНИЦИ·	31. ПРѢЛАГАТАИ САХОД[Ь]НИЦИ
32. ДОБЛЕСТЬ, КРѢПОСТЬ,
МУЖСТВО,	32. ДОБЛЕСТЬ КРѢПОСТЬ
МУЖ(Ь)СТВО
33. — ЛУКАВ'СТВО	33. — ЛУКАВ(Ь)СТВО

34. Нафѣа, смѣшеніе,
лои, и смола, и воскъ,
сз смрѣдѣшим[ь] каменіемъ.	34. нафѣа смѣшѣнне
лои и смола и восакъ
са смрѣдѣшимъ каменіемъ
35. — —	35. — —
36. Поуыбаніе, поколѣбаніе.	36. ПОУЫБАНИЕ · ПОКОЛѢБАНИЕ
37. Кыуеніе, выкоревіе(!)
славы ради.	37. кИУѢННЕ · ВИСОКО РѢУИЕ ·
или похвалѣнне слави ради
/а. — —	/а. — —
38. Проких[ь], проуих[ь].	38. ПРОКИХ[ь] ПРОУИХ[ь]
/а. — —	/а. — —
39. Ген'зе, диши се.	39. ГЕНЪЪ ДИШИ СЕ
40. Бованіе, дрзновеніе.	40. БОВАНИЕ ДРЪЗНОВѢННЕ
41. Прослѣтїе, стеженіе.	41. ПРОСЛѢТІЕ СТѢЖЕННЕ
42. Жовпища, гробища.	42. жѢПИЩА · ГРОБИЩА
43. Прѣзь, врѣсь.	43. прѣЪЪ ВРѢСЪ
44. Прѣуресїе, прѣзрѣнїе.	44. прѣУРЕСИЕ прѣЪРЕННЕ
45. Поушеніе, срамныи оудъ.	45. ПОУШѢННЕ СРАМНИ УДЪ
46. Вохма, вѣсма.	46. ВОХМА ВАСМА
47. Сзпроста, шт(ь)нюд[ь].	47. САПРОСТА · ШТНУДЪ ·
48. Ховхнаніе, рьптаніе
хѣльное.	48. ХѢХНАНИЕ РЪПТАНИЕ
ХѢЛНОЕ ·
49. Гаданіе,
сзкрѣвен[з] глаголь.	49. ГАДАНИЕ
САКРѢВѢНЪ ГЛАГОЛЪ
50. Рѣснотивїе, истинно.	50. РѢСНОТИВИЕ ИСТИННО
51. Поуврѣзѣнїе, оумилѣнїе.	51. ПОУВРЪЪЪННЕ УМИЛѢННЕ ·
52. Фалїа,
прѣтїе фїниково.	52. ФАЛИНА ·
прѣТИЕ ФИНИКОВО
53. Милотар[ь], кожа обуаа	53. МИЛОТАР[ь] КОЖА ОБУАА
54. Сзсужденіе, смѣшеніе.	54. САСУЖДЕННЕ СМѢШѢННЕ
55. Соуетно, кромѣ потреби
нѣкое, биваеоме
прадза[ь]но, ѣко име оубо
ѣс[ть], вѣшже нѣс[ть].	55. СВЕТНО КРОМѢ · ПОТРЕБИ
НѢКОЕЕ БИВАѢМО
ПРАДЪНО · — — —
— — —
56. Бесловеснѣ, кромѣ
слова нѣкотораго и вины.	56. БЕСЛОВѢС(ь)ННЕ КРОМѢ ·
СЛОВА НѢКОТОРАГО И ВИНИ ·
57. Низъ плѣжно, смѣреннѣ,
и малогласнѣ.	57. ПЛЕЖНО НИЪЪ СМѢРЕННЕ
И МАЛО ГЛА(А)СНѢ

58. Самолюбіе, еже кз тѣлѣ
страсть, и оугоднаа томѣ.
59. Великодуш'нь нес(ть),
иже на васаку скрѣзь
приражающѣ се, могым
понести.
60. Д(оу)шевнымъ блада[ь]
ересь, и неустіе.
/а. Бальство
празда[ь]нохожденіе:—
/б. — —
58. самолюбие еже ка тѣлѣ
страсть и угоднаа томѣ
59. великод(оу)ш(ь)нь
иже нес(ть) на васакѣ скрѣзь,
приражающѣ (!) се могимъ.
понести
60. д(оу)шев[ь]нымъ блада[ь]
ерѣс(ь) и неустіе
/а. бал(ь)ство
празда[ь]нохожденіе:·
/б. — —

Напомена: Odrednica 32, 33. i 41.
нема у Oct. Illyr. Serb. 1.

II: Rečnik simbola iz Psaltira

Budimpešta, Sečenjijeva bibliote-
ka, rukopis br. Oct. Illyr. Serb. 1

ДРУГОЕ ТЛКОВАНІЕ О
НЕРАЗУМѢВАОУЩИХ[Ь]
СЛОВЕСЕХ[Ь]

·ѧ· НАУЕТЬ СЕ

УАЛТИРЬ КРАСНЬ СЗ Г҄СЛЬМИ,

1. УАЛТИРЬ ІЕС(ТЬ) ОУМЬ,
2. А Г҄СЛИ СОУТЬ МЫСЛИ ·
3. СТ҄УНИ, ПРЗСТИ ·
4. ОРГАНЬ, ДОУМА ДОБРА ·
5. ТУМПАИ[Ь], ОБРАЗ[Ь] ·
6. ТУМБАНЬ, ГЛАСЬ ·
7. ТРОБА(!) —
/а. — —
8. — —
9. СѢВЕРЗ-ВЗСТОК(Ь),
10. СІОНЬ, ПОЗОРИЩЕ ·
11. РОГЬ, КРѢПОСТЬ ·
12. СТЕПЕННА, ПѢСНЬ ВЫСОКА ·
13. УТРОЦИ, УСТРОВИ ·
14. ОЛТАРЬ, ТОУИЛО ·
15. ВОСОРЬ, ПЛЗТЬ ·
16. ХАНАИИ[Ь], РАЗУМ[Ь] ·
17. ЕРИХОНЬ, СЗХОЖДЕНІЕ ·
18. ЕДЕМЬ, ПИЩА РАИСКА ·
19. АДОНАИ, Г(ОСПОД)Ь ·
/а. ЕЛОИ, Б(ОГ)Ь ·
20. І(СОУ)С(Ь), С(З)П(А)СЬ ·
/а. Х(РИ)С(ТОСЬ),
ПОМАЗАНИК(Ь) ·
21. САВАФЪ, СИЛА ·
22. ХЕР҄ВИМЬ, ПРѢМУДРОС(ТЬ) ·
23. СЕРАФИМЬ, А(ОУ)ХЬ ·
24. АЛЛИЛУІА, ПОИТЕ ·
/а. — —

Beograd, Patriaršijska biblioteka,
rukopis br. 343

ДРУГОЕ ТЛКОВАНИЕ О
НЕРАЗУМѢВАОУЩИХ[Ь]
СЛОВѢСЕХ[Ь] ··

УАЛТИРЬ · КРАСНЬ СА Г҄СЛЬМИ ·

1. УАЛТИРЬ ІЕС(ТЬ) УМЬ
2. У Г҄СЛИ С҄УТЬ · МИСЛИ ·
3. СТ҄УНИ ПР(Ь)СТИ
4. ОРГАН[Ь] ДУМА ДОБРА
5. ТИМПАИ[Ь] ОБРАЗЬ
6. ТИМБАН[Ь] ГЛ(А)СЬ
7. ТРОБА(!) —
/а. — —
8. — —
9. СЕВѢРЬ ВДСТОКЬ
10. СИОНЬ ПОЗОРИЩЕ
11. РОГЬ КРѢПОСТЬ
12. СТѢПЕННА ПЕСНЬ ВИСОКА
13. УТРОЦИ ОСТРОВИ
14. ОЛТАР(Ь) ТОУИЛО
15. ВОСОРЬ ПЛЗТЬ ·
16. ХАНАИИ[Ь] РАЗУМЬ
17. ЕРИХОНЬ САХОЖДЕНІЕ
18. ЕДЕМЬ ПИЩА РАИСКА
19. АДОНАИ Г(ОСПОД)Ь
/а. ВЛОИ Б(ОГ)Ь ·
20. І(СОУ)С(Ь) С(З)П(А)СЬ ·
/а. Х(РИ)С(ТОСЬ)
ПОМАЗАИНИКЬ
21. САВАФЪ СИЛА
22. ХЕР҄ВИМЬ ПРѢМ[ОУ]ДРОСТЬ
23. СѢРАФИМЬ А(ОУ)ХЬ
24. АЛЛИЛУІА ПОИТЕ
/а. — —

25. СМѢРНА, НЕИСТЛѢНІЕ	25. СМІРНА НѢИСТЛЕНІЕ·
26. СТАКТА, ЗАРА·	26. СТАКТА ЗАРА
27. КАСІА, БЛ(А)ГОУХАНІЕ·	27. КАСІА БЛ(А)ГОУХАНІЕ
28. — —	28. — —
/а. — —	/а. — —
29. РАМА, ВЫСОКО·	29. РАМА ВИСОКО
30. СИКУМА, РОМАНА·	30. СИКИМА РОМАНА
31. ГАЛААДЪ, ПРѢСЕЛЕНІЕ·	31. ГАЛААДЪ ПРѢСЕЛЕНІЕ
32. ИДУМѢИ, ИСУВЪЗДОУЩИ·	32. ИДУМЕИ ИСУВЪЗДОУЩИ(!)
33. КУДАРЬ, МРАКЪ·	33. КИДАРЬ МРАКЪ
34. ХРИЗМА ПОМАЗАНІЕ·	34. ХРИЗМА ПОМАЗАНІЕ·
35. МОАВИТИ,
ИЗЪ О[ТЬ]ЦА ЕЗЫЦИ·	35. МОАВИТИ
ИЗЪ ОТ(Ь)ЦА ИЗЦИ
36. ТАРСИ, Ц(А)РСТВО РИМСКОЕ	36. ТАРСИ Ц(А)РСТВО РИМ(Ь)СКОЕ
37. ІЕР(ΟΥ)С(А)ЛІМЪ,
ОБѢТОВАНІЕ·	37. ІЕР(ΟΥ)С(А)Л(И)МЪ
ОБѢТОВАНІЕ
/а. ИЛЬ, Б(ОГ)Ъ·	/а. ИЛЬ Б(ОГ)Ъ
/б. ЕММАНУИЛЬ, С НАМИ
Б(ОГ)Ъ·	/б. ЕММАНУИЛЬ С НАМИ
Б(ОГ)Ъ
/в. МАРНАФѢ,
Г(ОСПОД)Ъ ПРІИДЕ·	/в. МАРНАФѢ
Г(ОСПОД)Ъ ПРИ[И]ДЕ
/г. АНАФѢМА,
УТЛУЧЕНІЕ УТ[Ь] Б[ОГ]А·	/г. АНАФѢМА
УТЛУЧЕНІЕ УТ[Ь] Б[ОГ]А
/д. ДОГМАТЪ, ИСПРАВЛЕНІЕ·	/д. ДОГМАТИ ИСПРАВЛЕНІЯ(!)
/е. СХИЗМА, РАСПРА, И
РАЗДОРЪ, И УТСТУПЛЕНІЕ·	/е. СХИЗМА РАСПРА И
РАЗДОРЪ И УТСТУПЛЕНІЕ·
/з. АПОСТАТЪ, УТСТУПНИК(Ь)·	/з. АПОСТАТ[Ь] УТСТУПНИКЪ:—
СИА ДОУ[Ь]ДЕ ОБРѢТОХ[Ь] И ТАКО
И УПИСАХ[Ь]:·

Напомена: У рукопису IX Н 23
kasnije dodato:

римские рѣчи
/z. лЕГІЕУН[Ь],
иЗЕРАННЫИ РАТНИЦИ:
/i. ПАТРИКІЕ,

ω(ть)ци и промыслитѣлнѣ·
/к. кѣсторз, сзхраникз·
/л. кѣстори, сзхраници:
ЛАТИН'СКИ, ТРѢВНИ,
ТИСЦОНДУЕЛНИЦИ:
РИМ[Ь]СКЫИ,
СЗНМОНДУЕЛНИЦ[И]:
ВПАТЫ,
ТИСЦОНДУЕЛ[Ь]НИЦИ

Dodatak: ruski prepis iz XVII–XVIII veka, Prag, Narodni muzej, rukopis br. IX C 17.

О НЕРАЗУМНЫХ[Ь] СЛОВЕСѢХ[Ь] НАУНЕТСА

ПСАЛТЫР[Ь] КРАСЕН[Ь] З ГУСЛЬМИ

1. Т·ЧАЛЗТЫРЬ КРАСЕН[З]
2. ГУСЛИ ·Т· МЫСЛИ
3. СТРУНЫ ·Т· ПЕРСТЗ
4. ОРГАН[Ь] ·Т· ДУМА ДОБРАА·
5. ТИМПАН[З] ·Т· ОБРАЗЗ·
6. ТИМАН[З](!) ·Т· ГЛАС(З)
7. ТРУБА ·Т· ГОРЛО
/а. — —
8. ИСПОЛИН[З] ·Т· СИЛЕНЗ·
9. СИВЕРЗ ·Т· ВОСТОК[З]·
10. СІОНЗ ·Т· ПОЗОРИЩЕ·
11. РОГ(З) ·Т· КРѢПОСТЬ
12. СТЕПЕННА ТОЛКОВАНІЕ ПѢСНЬ
ВЫСОКАА·
13. ОТОЦЫ ОСТРОВИ
14. ОЛТАРЬ ·Т· ТОУИЛО·
15. ВОСОР[З] ·Т· ПЛОТ[Ь]·
16. ХАНАОН[З] ·Т· РАДУМЗ·
17. ЕРИХОНЗ ·Т· СХОЖДЕНІЕ·
18. ЕДЕМ[З] ·Т· ПИЩА РАИСКАА·

19. АДАНАИ Г(ОСПОД)Ь·
/а. ЕЛОИ ·Т· Б(О)ГЗ
20. И(СОУ)С(З) ·Т· С(З)П(А)СЗ
/а. Х(РИ)С(ТОСЗ) —
21. САВАОФ[З] ·Т· СИЛА·
22. ХЕРУВИМ(З) ·Т·
ПРЕМ[ОУ]ДРОСТЬ·
23. СЕРАФИМЗ ·Т· Д(ОУ)ХЗ·
24. АЛЛИЛУИА ·Т· ПОИТЕ
/а. — —
25. ЗМИРНА ·Т· НЕТЛѢНІЕ·
26. СТАКТА ·Т· ЗАРА
27. КАСИА ·Т· БЛ(А)ГОУУХАНІЕ·
28. ИИЛЬ ·Т· ЗРАИ Г(ОСПОД)А
/а. — —
29. РАЛІА(!) ·Т· ВЫСОКО·
30. КИСИМА(!) ·Т· РАМА(!)
31. ГАЛААДЗ ·Т· ПРЕСЕЛЕНІЕ·
32. ИДУМИ ·Т· ИСУЕЗДАЮЩЕ·
33. КИДАР[З] ·Т· МРАКЗ·
34. ХРИЗМА ·Т· ПОМАЗАНІЕ·
35. МОАВИТИ ·Т· ИЗ[З] ШТ[Ь]ЦА
НАЗЫЦЫ·
36. ТАРСИ ·Т· Ц(А)РСТВО
РИМ[Ь]СКОЕ
37. ІЕРО(У)С(А)ЛИМЗ ·Т·
ОБѢТОВАНІЕ·